

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри обліку та оподаткування Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидата економічних наук, доцента **КОЛЕСНИКОВОЇ Олени Миколаївни** на дисертацію **АЛЬОШИНА Владислава Євгеновича** на тему: **«Аудит безперервності діяльності підприємств агробізнесу в умовах невизначеності»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Діяльність підприємств аграрної галузі завжди була пов'язана із підвищеними ризиками та викликами, що спричиняють невизначеність їх безперервної діяльності, особливо їх дія значно посилюється збройною агресією з боку російської федерації. Аудиту належить важлива роль у побудові системи антикризового управління, його мета – не лише підтвердити достовірність фінансової звітності суб'єкта господарювання, але й допомогти менеджменту вивести підприємство з кризи. Значення аудиту безперервності діяльності підприємств агробізнесу особливо зростає в умовах невизначеності спричинених війною, коли кількість ризиків та загроз суттєво зростає.

В умовах наявного високого рівня економічної невизначеності актуалізується питання забезпечення безперервності діяльності підприємств агробізнесу, її оцінки та ефективного незалежного аудиту. Аудит безперервності діяльності є важливим інструментом не лише для виявлення потенційних загроз фінансовій стабільності підприємства, а й для формування стратегії його сталого розвитку, відповідно потребує удосконалення на задоволення всезростаючих потреб користувачів фінансової звітності.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку шляхів удосконалення концептуальних підходів підвищення ефективності аудиту безперервності діяльності, одним із яких є моделювання процедур аудиту дотримання принципу безперервності діяльності підприємств в умовах невизначеності, яке враховуватиме особливості діяльності суб'єктів аграрного бізнесу. Отже, враховуючи вказані вище аспекти, можна підтвердити, що тема дисертаційного дослідження є актуальною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації. У дисертаційному дослідженні обґрунтовано методико-прикладні рекомендації з розроблення концептуальних підходів підвищення ефективності та якості аудиту безперервності діяльності, моделювання процедур аудиту та визначення основних напрямів діджиталізації аудиту безперервності діяльності агропромислових підприємств. Поставлену мету автор дисертації досягнув шляхом виконання чітко визначених завдань із застосуванням загальнонаукових методів дослідження, зокрема: методу аналізу та синтезу, моделювання, теоретичного узагальнення та порівняння; методів індукції та дедукції, аналогій і порівняння (для розкриття суті поняття «безперервність діяльності», його видів і складових); методів систематизації та діалектичного пізнання (для аналізу процесу аудиту безперервності діяльності підприємств агробізнесу); історичний метод і метод наукової періодизації (для встановлення етапів розвитку сучасної парадигми припущення про безперервність діяльності як основи економічної безпеки підприємств агробізнесу); метод спостереження (для відстеження і реєстрації процесів, пов'язаних із документуванням аудиторських процедур та отриманих доказів і фактів дотримання агробізнесом принципу безперервності діяльності). Методи аналогій та метод екстраполяції застосовані в дослідженні напрямів діджиталізації аудиту безперервності діяльності підприємств на основі інтернет та хмарних технологій.

Автором запропоновано теоретико-нормативні засади регулювання аудиту безперервності діяльності аграрних підприємств, що включають: запропоновану структуру методичних рекомендацій з оцінки ризиків безперервності діяльності агробізнесу, яка поєднує ідентифікацію галузевих ризиків, вимірювання невизначеності та інтеграцію результатів у систему внутрішнього контролю (розділ 1, підрозділ 1.2, С. 57–58, додаток Б); розроблений шаблон обов'язкового параграфу Звіту аудитора щодо підтвердження дотримання принципу безперервності діяльності, що забезпечує підвищення прозорості та уніфікації аудиторської практики (розділ 3, підрозділ 3.1, С. 194–195, додаток В).

Мають важливе значення пропозиції з розширення Міжнародного стандарту аудиту 570 «Безперервність діяльності» критеріями соціально-економічних, військових та агробіологічних факторів, що дозволяє об'єктивніше оцінювати ризики у специфічних умовах пов'язаних з невизначеністю (розділ 1, підрозділ 1.2, С. 59–60, розділ 3, підрозділ 3.1, С. 196–197, додаток Г).

Заслугує на увагу пропозиція автора щодо визначення концептуальних положень дотримання принципу безперервності діяльності підприємств агробізнесу в умовах невизначеності, які узагальнені за шістьма категоріями (система бухгалтерського обліку, логістика, технології, фінансова стійкість, ризик-менеджмент, планування та бюджетування), що дозволило вибудувати модель концептуальних засад забезпечення безперервності діяльності аграрних підприємств, яка поєднує мікро-, мезо- та макрорівні впливу та визначає їх взаємозв'язки з основними джерелами економічної невизначеності (розділ 1, підрозділ 1.3, С. 84–88).

Представляє інтерес обґрунтування основних підходів для оцінки дієвості аудиту дотримання підприємствами агробізнесу принципу безперервності діяльності через виділення та реалізацію трьох етапів оцінки (аналіз якості наданих аудиторських послуг, оцінка статистичних даних включно з анкетуванням аудиторських компаній і підприємств агробізнесу, перспективне спостереження за діяльністю проаудійованих підприємств), що передбачало розроблення та впровадження у практику аудиту спеціалізованих анкет для суб'єктів аудиторської діяльності та підприємств агробізнесу, які забезпечили уніфіковане збирання даних щодо оцінки дієвості аудиту дотримання принципу безперервності діяльності (розділ 2, підрозділ 2.3, С. 150–153).

Значним науковим внеском є розроблена розширена модель аудиту дотримання принципу безперервності діяльності підприємствами агробізнесу, яка складається з базового блоку, який включає аналіз фінансових результатів, ліквідності, чистих активів, грошових потоків та планів керівництва, і розширеного блоку, спрямованого на виявлення ризиків, пов'язаних зі специфікою аграрного виробництва. Для реалізації даної моделі запропоновано зміст і форму аудиторського опитувальника, структурні елементи якого містять три ключові блоки запитань фінансово-економічного характеру, агропромислового характеру та воєнного характеру (розділ 3, підрозділ 3.2, С. 215–216).

Заслугує на позитивну оцінку джерельна база дослідження, яка свідчить про системний і ґрунтовний характер опрацювання проблематики та високий рівень наукової підготовки автора, його наукову зрілість.

Рекомендації, обґрунтовані в дисертації, пройшли виробничу апробацію, що підтверджується відповідними документами. Таким чином, наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, отримані в процесі виконання дисертації Альошина Владислава Євгеновича, є належним чином обґрунтованими та достовірними.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів

і природокористування за темою «Обліково-контрольне забезпечення управління діяльністю і оподаткування суб'єктів господарювання в умовах сталого розвитку» (державний реєстраційний номер 0121U110614). У межах наукової теми здобувачем обґрунтовано теоретичні засади аудиту безперервності діяльності в умовах невизначеності, проаналізовано стан аудиту дотримання принципу безперервності діяльності на підприємствах агробізнесу, окреслено напрями діджиталізації та сформовано концептуальні підходи до підвищення ефективності аудиту безперервності діяльності підприємств агробізнесу в умовах невизначеності.

Наукова новизна і достовірність отриманих результатів. Дисертацію присвячено дослідженню теоретико-практичних положень розроблення та удосконалення концептуальних підходів підвищення ефективності та якості аудиту в частині аудиторської перевірки дотримання підприємствами агробізнесу принципу безперервності діяльності з урахуванням високого ступеня економічної невизначеності та ризиків їх функціонування.

Вперше розроблено розширену модель аудиту дотримання принципу безперервності діяльності підприємствами агробізнесу, що охоплює базовий блок, який передбачає аналіз фінансових результатів, ліквідності, чистих активів, грошових потоків і планів керівництва, а також розширений блок, орієнтований на ідентифікацію ризиків, зумовлених специфікою аграрного виробництва. Для практичної реалізації цієї моделі запропоновано зміст і форму аудиторського опитувальника, структурні елементи якого об'єднано у три ключові блоки запитань: фінансово-економічного, агропромислового та воєнного характеру.

Наукову новизну виконаних досліджень підтверджено довідками про впровадження результатів дослідження та пропозицій.

Повнота викладення матеріалів досліджень в опублікованих працях. Основні положення та практичні результати дисертації повною мірою висвітлено в 21 науковій праці, з яких 6 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 13 тез наукових доповідей на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях та 2 публікації, які додатково відображають наукові результати дослідження.

Таким чином, основні наукові положення, методичні напрацювання та результати, отримані в ході дослідження, були апробовані й отримали позитивну оцінку під час участі в наукових конференціях різного рівня.

Винесені на захист положення наукової новизни та основні результати дослідження Альошина Владислава Євгеновича з належною повнотою оприлюднені у відкритому друку. Вимоги щодо необхідної кількості статей у наукових фахових виданнях дотримано.

Практичне значення одержаних результатів. Дисертація характеризується наявністю положень доведених до рівня конкретних пропозицій, придатних для впровадження на практичному рівні, що дозволяють суб'єктам аудиторської діяльності підвищити якість аудиту фінансової звітності підприємств агробізнесу в частині дотримання ними принципу безперервності діяльності. Отримані в процесі дослідження напрацювання можуть бути використані окремими суб'єктами аудиторської діяльності, підприємствами агробізнесу, навчальними академіями, професійними організаціями та закладами вищої освіти.

Всеукраїнською професійною громадською організацією «Спілка аудиторів України» розглянуто для впровадження запропоновані рекомендації щодо оновлення підходу з оцінки ризиків безперервності діяльності в ході виконання завдання з аудиту підприємств аграрного спрямування та використання запропонованого механізму розвитку компетенцій аудиторів з питання перевірки дотримання принципу безперервності діяльності, що включають

пропозиції з використання новітніх та сучасних методів навчання, таких як адаптивне навчання, віртуальну та доповнену реальність, платформи мікронавчання (довідка № 1007/25 від 07 жовтня 2025 р.).

Пропозиції щодо ідентифікації та оцінки ризиків безперервності діяльності підприємств аграрного бізнесу з урахуванням механізму визначення факторів впливу на їх безперервність діяльності залежно від специфіки діяльності та оновлення порядку виконання аудиторських процедур з використанням розширеної моделі процедур аудиту дотримання принципу безперервності діяльності зазначених підприємств є цінними для практичного впровадження в діяльність ТОВ «АФ Консалтинг ЛТД» (довідка № 23/12/240-01 від 23 грудня 2024 р.).

На сільськогосподарському підприємстві ТОВ Агропромислова компанія «МАГНАТ» впроваджено структурні елементи методичних рекомендацій щодо ідентифікації ризиків та визначення факторів впливу на безперервність діяльності і ступеня економічної невизначеності для підприємств аграрного бізнесу. Запропонований розширений перелік критеріїв впливу на дотримання принципу безперервності діяльності впроваджено в систему внутрішнього контролю підприємства (довідка № 455/1 від 15 вересня 2025 р.).

У практичній діяльності ТОВ «Стандарт-аудит» апробовано та пристосовано до використання оновлену робочу програму аудиту з перевірки безперервності діяльності підприємств аграрного бізнесу. Окремі положення використано підприємством в ході розширення опитувальника з безперервності діяльності показниками впливу воєнного стану та показниками специфіки діяльності підприємств аграрного спрямування (довідка № 1310/25-1 від 13 жовтня 2025 р.).

Результати дисертаційного дослідження використовуються в освітньому процесі при викладанні дисциплін «Комп'ютерні методи аудиту» та «Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами» Національного університету біоресурсів і природокористування України (акт про впровадження/використання результатів дисертаційної роботи у навчальний процес від 15.05.2025 р.).

Аналіз структури і змісту дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст викладено на 249 сторінках, робота містить 15 таблиць, 43 рисунки та 22 додатки. Список використаних джерел налічує 263 найменування.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження; визначено взаємозв'язок дослідження з науковими програмами, планами та тематикою наукових розробок; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; висвітлено наукову новизну та практичну цінність одержаних результатів; наведено відомості про апробацію результатів дослідження, кількість наукових публікацій здобувача, у яких відображено ключові положення дисертації та подано структуру роботи.

У **першому розділі** «Теоретичні засади аудиту безперервності діяльності підприємств агробізнесу в умовах невизначеності», який складається з трьох підрозділів, узагальнено систематизацію сучасних підходів до трактування парадигми припущення про безперервність діяльності; обґрунтовано актуальність чинного нормативно-правового забезпечення та регулювання аудиту безперервності діяльності аграрних підприємств; проведено удосконалення концептуальних засад принципу безперервності діяльності з урахуванням загальних методологічних положень і галузевої специфіки.

У **другому розділі** «Оцінка стану аудиту безперервності діяльності підприємств агробізнесу та їх бізнес-середовища», який складається з трьох підрозділів, досліджено джерела інформаційного забезпечення аудиту безперервності діяльності підприємств

агробізнесу в умовах невизначеності; узагальнено наявні методичні підходи до перевірки дотримання принципу безперервності діяльності аграрними підприємствами з урахуванням його впливу на результати їх функціонування; проаналізовано стан і систематизовано ключові елементи, що визначають дієвість аудиту дотримання підприємствами агробізнесу принципу безперервності діяльності.

Третій розділ «Перспективні напрями удосконалення аудиту безперервності діяльності підприємств агробізнесу в умовах невизначеності» формують три підрозділи, в яких сформульовано напрями удосконалення аудиту безперервності діяльності підприємств агробізнесу в умовах невизначеності; обґрунтовано послідовність упровадження комплексу концептуальних підходів, спрямованих на підвищення ефективності аудиту безперервності діяльності підприємств аграрного бізнесу.

Висновки подано у логічно вивіреній послідовності відповідно до визначеної мети та поставлених завдань, вони повною мірою узгоджуються зі змістом проведених авторських досліджень і підтверджують досягнення здобувачем поставленої мет. Дисертація Альошина Владислава Євгеновича є самостійним, цілісним, логічно структурованим і завершеним науковим дослідженням, у якому отримано та належним чином обґрунтовано результати, що відповідають критеріям наукової новизни та спрямовані на розв'язання актуальних проблем теорії і практики. З огляду на це, можна стверджувати про достатній рівень наукової глибини та обґрунтованості сформульованих автором у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація та опубліковані наукові праці, у яких відображено основні результати дисертаційного дослідження, не містять порушень принципів академічної доброчесності, зокрема ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів. Дисертація оформлена узгоджено з нормативними вимогами та відповідними стандартами щодо дотримання системного викладення матеріалу. Дисертацію викладено державною мовою з дотриманням вимог наукового та літературного стилю. Текстова частина роботи загалом є коректною з погляду граматики, орфографії та технічного оформлення. У підсумку основні положення, висновки, пропозиції й рекомендації дисертаційного дослідження відзначаються логічною завершеністю, послідовністю та належним рівнем аргументації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи актуальність теми, рівень обґрунтованості й достовірності отриманих результатів, їх наукову новизну, а також теоретичну й практичну цінність дисертаційного дослідження, виконаного Альошиним Владиславом Євгеновичем, вважаємо за доцільне зупинитися на окремих дискусійних аспектах роботи:

1. У першому підрозділі першого розділу дисертації автором запропоновано власне визначення припущення про безперервність діяльності, яке пов'язується з поняттям економічної безпеки підприємств. Водночас робота містить недостатній аналіз сутності економічної безпеки підприємств агробізнесу, її ключових характеристик, а також взаємозв'язку, спільних рис та відмінностей між економічною безпекою та принципом безперервності діяльності. Доцільним було б більш детально розкрити, яким чином дотримання принципу безперервності діяльності впливає на забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного сектору, та навпаки, які складові економічної безпеки є визначальними для здатності підприємства продовжувати свою діяльність у передбачуваному майбутньому (розділ 1, підрозділ 1.1, С. 17–18).

2. Викладені підходи до інформаційного забезпечення аудиту безперервності діяльності підприємств агробізнесу в умовах невизначеності ґрунтуються на фінансовій

інформації як основному джерелі інформаційного забезпечення аудиту, однак у дисертації недостатньо уваги приділено нефінансовій інформації. Зокрема, залишаються недостатньо проаналізованими зміст та класифікація нефінансової інформації, що використовується аудитором в ході перевірки, а також визначення необхідності її розширення шляхом доповнення специфікою галузі аграрного бізнесу. Це дещо обмежує практичну цінність запропонованих підходів, оскільки оцінка безперервності діяльності аудитором в аграрній сфері потребує комплексного аналізу не лише фінансових показників, а й нефінансових факторів, що характеризують реальний стан та перспективи діяльності підприємства (розділ 2, підрозділ 2.1, С. 93–99).

3. Доцільним є доповнення таблиці 2.1 дисертаційного дослідження інформацією щодо шляхів застосування запропонованих пріоритетних типів аудиторських процедур під час аудиту безперервності діяльності підприємств агробізнесу. Зокрема, окрім розкриття типів процедур та джерел доказової інформації щодо них в агробізнесі, варто було б більш детально охарактеризувати, яким чином відповідні процедури можуть бути застосовані аудитором саме при оцінці дотримання принципу безперервності діяльності підприємствами аграрного бізнесу. Таке доповнення дозволило б забезпечити взаємозв'язок між видами аудиторських процедур, джерелами доказової інформації та практичними аспектами їх використання з урахуванням специфіки функціонування підприємств аграрного сектору в умовах невизначеності (розділ 2, підрозділ 2.1, С. 107–109).

4. Дисертація набула б більшої наочності та методичної завершеності за умови графічного відображення запропонованого механізму підвищення компетентності зовнішніх аудиторів підприємств аграрного бізнесу. Візуальне представлення такого механізму дозволило б більш коректно інтерпретувати взаємозв'язок між його основними складовими, зокрема забезпеченням безперервного навчання, контролем дотримання незалежності, професійною кваліфікацією аудиторів та впровадженням сучасних методів навчання. Це також сприяло б кращому розумінню логіки авторського підходу та посиленню практичної цінності запропонованих рекомендацій (розділ 3, підрозділ 3.1, С. 185–187).

Зазначені вище побажання не знижують наукової та практичної значущості дисертації, її наукової цінності й актуальності, а також не ставлять під сумнів високий рівень виконання роботи та її прикладне значення.

Загальний висновок щодо відповідності роботи встановленим вимогам. Дисертація Альошина Владислава Євгеновича є цілісною завершеною, самостійно виконаною науковою працею, яка має вагому наукову новизну, викликає значний науковий і практичний інтерес і вирішує важливе наукове завдання.

Загальний аналіз роботи підтверджує актуальність і науковий рівень проведеного дослідження, теоретичне і практичне значення. Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в роботі, у повному обсязі відображені в опублікованих наукових працях здобувача. Порушень принципів академічної доброчесності у дисертаційному дослідженні не виявлено.

З огляду на актуальність завдань, розв'язаних у дисертації, отримані наукові висновки, теоретично обґрунтовані принципи наукові положення, застосування сучасних методів наукових досліджень і підтверджену практичну значущість результатів, можна стверджувати, що дисертація відповідає встановленим вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів

України № 44 від 12 січня 2022 року (із змінами), а її автор Альошин Владислав Євгенович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

Рецензент доцент кафедри обліку та оподаткування Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат економічних наук, доцент Олена КОЛЕСНИКОВА